

Hodnocení: 25 bodů – některá místa opravdu jsou moc pěkná (shrnutí „Nikdy jsme nebyli moderní“), jiná méně (shrnutí článku, které je až příliš postavené na doslovných citacích) a někde se dopouštíte dost fatálních nedorozumění, až je to překvapivé (Latour o racionalitě, přírodní vědy zaměněné za STS v závěru); dost málo a dost povšechně se věnujete tomu, co mělo být hlavní, totiž konfrontaci těch tří textů (drtivá většina Vaší práce je shrnutí jednotlivých prací).

Eva Tročilová

SOC400 Věda, technologie a politika

doc. PaedDr. Zdeněk Konopásek, Dr.

3. prosince 2012

Vědec, Bůh i laboratoř jako rovnocenní tvůrci vědeckého poznání aneb když i objekty vědeckého zkoumání mají co říct...

V této práci se zaměřím na tři texty francouzského sociologa vědy Bruno Latoura – učebnici vědních studií *Science in Action* (Latour 1987), pojednání o modernosti, jež nese titul *We Have Never Been Modern* (Latour 1993) a úvahu o situaci sociálních věd a jejich vztahu k vědám přírodním na konci tisíciletí, která u nás vyšla pod názvem „Když věci vracejí úder“ (Latour 2002). Zásadní myšlenky obsažené v těchto třech textech se pokusím shrnout a zároveň poukázat na jejich vzájemnou provázanost. Mým cílem bude upozornit na motivy, které vybrané Latourovy texty propojují a vysvětlit, na jakých společných základech tyto tři žánrově i tematicky odlišné texty staví.

Věda v pohybu

Jak již samotný název celé knihy napovídá, ve *Science in Action* se Latour vymezuje proti tradičnímu pojetí vědy, které vnímá vědecké poznání jako něco daného a hotového. Latourovým cílem je naopak zkoumat „vědu v pohybu“, ve chvílích, kdy se utváří, což je podle Latoura ve chvílích vědeckých kontroverzí, kdy jsou stará fakta zpochybňována, přepracována a/nebo doplňována o nové poznatky. Jak sám tvrdí, „nejde o to, hledat vnitřní kvality nějakého daného výroku [o vědeckém faktu], ale namísto toho se dívat na všechny transformace, kterými [tento fakt] prochází v rukou ostatních“ (Latour 1987: 59). Jedině tak můžeme odhalit, že věda neodráží pouze objektivní skutečnosti, ale že tyto skutečnosti jsou zároveň zdrojem jejího vzniku a v podstatě celé její existence. Veškeré kontroverze, které provázejí vznik vědeckých faktů, nejsou důsledkem toho, jak se věci na světě mají, ale spíše jejich příčinou. Tvrdit, že nám věda pomáhá poznávat člověka, přírodu, ani společnost, není podle Latoura úplně přesné – věda nám pomáhá člověka, přírodu či společnost skrze vědecké kontroverze konstruovat, a tím k tomuto poznání dospívat.

Zdrojem veškerých konstrukcí vědeckých faktů, ke kterým věda kdy dospěla a dospěje, jsou pak podle Latoura nejen lidské bytosti, ale i objekty ne-lidské povahy. Latour trvá na tom, že všichni tito aktéři mají ve světě vědy stejnou váhu a je nutné k nim přistupovat symetricky. Pokud totiž dokážeme ke všem zúčastněným aktérům (bez ohledu na to, zda jsou lidské či ne-lidské povahy) přistupovat, aniž bychom upřednostnili pouze některé z nich, získáme možnost studovat všechny aktéry najednou, a odhalit tak celou síť složitých vztahů, které mezi sebou vytvářejí. Věda se tak v tomto pojetí stává jakýmsi budováním „síti/aktérů“, které se přes veškerou svou složitost (nebo právě proto) stávají zdrojem pravdivosti vědeckých faktů. Abych byla konkrétnější, vědecká fakta jsou během svého vzniku (a i v době, kdy jsou „stabilizována“) ovlivněna velkým množstvím různých faktorů (kulturních, politických, ekonomických, lingvistických atd.), které na fakta působí různou měrou a

společně vytváří ony spletené sítě. Racionalita faktů se šíří sama, tu není potřeba nijak vysvětlovat. To, na co se musíme ve svém zkoumání zaměřit, jsou podle Latoura právě výše zmíněné faktory, ať už ekonomické, či politické, které tuto přímou a danou racionalitu nějakým způsobem vychylují z její přímé dráhy, nebo ještě lépe řečeno – narušují její stabilitu.

Nikdy jsme nebyli moderní

V eseji *We have never been modern* Latour pojednává o modernitě a ukazuje, jak se moderní stávají „oběťmi svého vlastního úspěchu“ (Latour 1993: 49). Celou debatu přitom zahajuje otázkou, co to vlastně znamená být moderní. Slovo „moderní“ podle něj označuje dva zcela odlišné soubory praktik, které jsou účinné pouze tehdy, jsou-li od sebe striktně odlišené, a to i přes to, že spolu vždy souvisely a byly vzájemně propojené. První soubor těchto praktik vytváří skrze hybridizaci („překlad“) úplně nové směsi druhů, produkuje hybridy přírody a kultury. Druhý soubor pak vytváří purifikací dvě ontologicky úplně odlišné sféry – na jedné straně sféru lidí, na druhé straně sféru ne-lidských aktérů. Striktní oddělení těchto dvou souborů však podle Latoura není možné. „Neexistují dva problémy reprezentace, ale pouze jeden jediný. Neexistují dvě odvětví, ale pouze jedno jediné, jehož produkty bude možné rozlišit až později, po společném přezkoušení“ (Latour 1993: 143). Bez prvního souboru by praktiky purifikace byly zbytečné. Bez toho druhého by hybridizace byla pomalá, omezená či dokonce nepřipustná.

Na velké množství hybridů, které se vyskytují všude kolem nás, poukazuje Latour hned v úvodu tohoto pojednání o modernitě. Nejde mu však o to, dokázat existenci těchto hybridů. Latourův příklad poukazující na velké množství hybridních problémů, které jsou

dnes předmětem mnoha novinových článků, jasně dokládá, že si jejich existenci moc dobře uvědomujeme a že jsme schopni tyto hybridy vidět a hovořit o nich. Píše se o díře v ozonové vrstvě, kontaminaci viru AIDS, či o počítačových čípech (Latour 1993: 1-3). Na co se snaží Latour poukázat je, že toto přehnané bujení hybridů vniká jako důsledek dnešní redukcionistické vědy, která, jak ukazuje předešlý odstavec, velice striktně odděluje čistou přírodu od čisté společnosti. Latour upozorňuje na to, že právě purifikace přírody/společnosti, kterou se modernita vyznačuje, vede k nadměrné produkci hybridů ležících na pomezí obou těchto oblastí. Skutečnost, že žijeme ve světě těchto hybridů, pak vede Latoura k tvrzení, že jsme vlastně „nikdy nebyli moderní“, že nic takového jako modernita vlastně neexistuje a nikdy neexistovalo.

Když věci vracejí úder

Svou esej „Když věci vracejí úder“ uvádí Latour odkazem na neznámého filozofa, který s žertovným tónem prohlašoval, že „se sociálními vědami je všechno naprosto v pořádku – až na dvě slůvka: ‚sociální‘ a ‚vědy‘“ (Latour 2002: 3). Latour se s tímto tvrzením ztotožňuje a demonstruje tak svůj odmítavý postoj k tomu chápat společnost jako kontext, ve kterém je vše zarámováno. Pokud „sociální“ nepojmenovává to, co je již ustaveno, pokud nevytváří nějaký zbytečný předpoklad o povaze toho, co je již dané, pak s použitím tohoto slova nemá Latour problém. Problém však podle Latoura nastává ve chvíli, kdy „sociální“ začne mít význam čehosi materiálního, něčeho, co se snaží poskytnout explanaci stávajícího stavu věcí. „Společnost“ je třeba skládat dohromady, dělat konstruovat, ustavovat, udržovat a shromažďovat. Nelze ji chápat jako skrytou příčinu toho či onoho - příčinu, kterou můžeme vždycky zmobilizovat, abychom vysvětlili existenci a stabilitu nějakého jednání či chování (...)“ (Latour 2002: 9). „Sociální“ je tedy podle Latoura možné definovat nikoliv

jako nějakou speciální oblast nebo konkrétní druh věcí, ale specifický koloběh asociací, jako různé typy souvislostí mezi věcmi, které ani samy o sobě nemusí být sociální.

Latour navrhuje vytvoření jakési koalice mezi sociologií a Science and Technology Studies (STS), která by pomohla „napodobit přírodní vědy“ (2002: 8) a zvýšit tak objektivitu sociálních věd. Zde Latour navazuje na myšlenky, které se objevily v jeho předchozích dílech, a sice že inspirace STS povede ke studiu objektů ve chvílích vědeckých kontroverzí, tedy v momentech, kdy jsou tyto objekty v pohybu, kdy nejsou tak úplně pod kontrolou. „Je to zkrátka přesně naopak, než myslí ‚bojovníci za vědu‘: teprve když jsou objekty našeho studia zaujaté, aktivní, neposlušné, plně zaangažované tím, co o nich druzí říkají, teprve tehdy to začíná vypadat, jako by ten či onen sociálně-vědný výzkum začal v dobrém, v nezvyklých maličkostech, napodobovat ty nejlepší z přírodních věd“ (Latour 2002: 13). Přesně tak pracují podle Latoura STS – objekty (angl. „objects“) svého studia nechávají vznášet námitky (v angl. „to object“), a tím se stávají objektivní (angl. „objective“). A právě o to zde jde – je nutné objekty zapojit a dát jim dostatek prostoru na to, aby mohly vznášet námitky proti tomu, co se o nich říká. Jinými slovy řečeno, je potřeba nechat věci „vracet úder“.

Závěrem

Všechny tři texty se od sebe odlišují nejen datem svého vzniku, ale také žánrem či samotnými tématy, o kterých pojednávají. Ať už Latour píše o tom, jak se dělá věda, zpochybňuje modernitu, nebo zdůrazňuje potřebu nechat promlouvat samotné objekty vědeckého zkoumání, ve všech třech pracích jde o to, přistupovat k vědě s jistou dávkou symetrie a nestrannosti a zároveň ctít principy kauzality. V Latourově pojetí vědy je vždy prostor nejen pro subjekty (vědce), ale i objekty vědeckého zkoumání a všechny další aktéry, kteří se významně podílejí na vytváření vědeckých faktů – od Boha až po vybavení laboratoře – a mají tedy, co říct. Dalším významným pojítkem všech tří prací je pak prostor, který Latour

vytváří mezi čistou přírodou a čistou společností, tedy prostor, kde se sociální a přírodní dostává do vzájemné interakce a vytváří rozsáhlé sítě vztahů. Tato „říše středu“ (Latour 1993: 48), jak ono nerozlišené a dynamické pole Latour sám nazývá, je pak hlavním předmětem zkoumání STS, které se v Latourově pojetí stává jakousi „berlou“ sociologie.

Literatura

LATOUR, Bruno. 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Milton Keynes: Open University Press.

LATOUR, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Translated by Catherine Porter. Cambridge: Harvard University Press.

LATOUR, Bruno. 2002. Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia". *Biograf* (29): 3-20.